
FRANCISCO J. FERNÁNDEZ POLO

LA RETÒRICA CONTRASTIVA. UNA PANORÀMICA DE L'ÀREA

1. INTRODUCCIÓ*

Entre les experiències més memorables de la meua etapa d'estudiant de Filologia Anglesa es troben les classes de redacció o *composició*, com solíem anomenar-les. Recorde, en particular, haver rebut amb una certa sorpresa i escepticisme l'intent agosarat dels nostres professors –parlants nadius d'anglès– d'ensenyar-nos models d'organització dels continguts que després hauríem d'aplicar en les nostres redaccions. Lluny de semblar-nos positiu, l'ús d'aquest tipus d'esquemes preestablerts en les nostres redaccions ens semblava, en el millor dels casos, un automatisme innecessari i insuls i, en el pitjor, un atemptat contra la llibertat i un insult a la intel·ligència. Al nostre parer, la qualitat d'una redacció depenia, sobretot, de la varietat i de la riquesa del lèxic utilitzat, d'una adequada elaboració i, per descomptat, de la correcció de les estructures gramaticals. És clar que la nostra idea sobre el que era un text ben escrit i la dels nostres professors diferien substancialment, i és possible que continuaren fent-ho fins i tot després dels nostres estudis.

Aquesta àrea d'estudi va sorgir als anys setanta en el context de l'ensenyament de l'anglès com a llengua estrangera i, en particular, amb la finalitat de descriure, explicar i, en últim terme, solucionar les dificultats que experimentaven els estudiants en organitzar els continguts dels seus escrits en la llengua estrangera. Des d'aquella etapa

* Aquest text ha estat traduït per Àngels Campos i González.

inicial, la disciplina, en general –i l'objecte d'estudi d'aquesta, en concret– han variat enormement fins al punt d'abandonar aquesta circumscripció inicial a l'àmbit de l'ensenyament de les llengües estrangeres, fonamentalment de l'anglès. Tot i que molts treballs recents continuen centrant-se en la producció escrita –no solament en anglès– dels estudiants estrangers, l'interés s'ha ampliat a la comparació dels productes escrits per part dels parlants de diferents llengües en les respectives llengües maternes i ha superat l'àmbit educatiu per interessar-se per la comunicació escrita en contextos reals, principalment els lligats als mons acadèmic i professional. Paral·lelament a aquesta ampliació de l'objecte d'estudi, hi ha hagut també un increment en el tipus de factors que susciten l'interés dels analistes, no solament en l'elecció i en la forma particular d'organitzar la informació en el text, sinó també en l'ús desigual de multitud d'elements discursius (cohesió, metadiscurs, cortesia...), sens dubte impulsat pel desenvolupament previ d'altres àrees de la lingüística, com la pragmàtica o la lingüística del text, els conceptes i els instruments de les quals van passar ben aviat a integrar les eines dels especialistes en retòrica contrastiva (RC).

La RC està lluny de constituir un àrea d'estudi plenament consolidada. Darrerament, diversos treballs han qüestionat la validesa d'alguns dels pressupòsits bàsics d'aquesta disciplina, els mètodes d'investigació que utilitza i també els objectius que planteja, a més de posar en dubte la validesa d'algunes de les tesis més populars i de plantejar nous interrogants sobre les conseqüències que es deriven dels resultats de les investigacions per a l'ensenyament de les llengües estrangeres.

Aquesta mancança de consolidació de l'àrea es reflecteix d'una manera evident en el panorama bibliogràfic. En primer lloc, com recorda Silva (1997), una gran part de les investigacions no aconsegueixen mai superar l'estadi de tesis doctorals no publicades, de manera que els resultats d'aquests estudis molt poques vegades arriben al conjunt de la comunitat d'experts. En segon lloc, falten publicacions especialitzades que puguin servir de punt de trobada entre els especialistes. El producte que més s'aproxima a una publicació d'aquest tipus són revistes com *TESOL Quarterly*, que molt sovint inclou col·laboracions sobre el tema, sobretot estudis que analitzen els productes escrits per estudiants d'anglès com a llengua estrangera, o *Multilingua*. Això de banda, la majoria dels treballs que es duen a terme en l'àrea solen aparèixer publicats en revistes prestigioses especialitzades en anàlisi del discurs, lingüística del text o pragmàtica, com *Text*, *Journal of Pragmatics*, *Discourse Processes* o *Written Composition*, en llenguatges d'especialitat, com *English for Specific Purposes*, o en teoria de la traducció, com *Target* o *Babel*. Per sort, a aquest paisatge bibliogràfic tan dispers, s'hi han afegit en les dues últimes dècades diversos volums monogràfics sobre el tema (Kaplan 1984; Connor & Kaplan 1987; Purves 1988; Connor 1996a i 1996b), intents que responen a la voluntat de fer balanç del treball realitzat i de servir de

referència per a investigacions futures, en definitiva, respostes a una evident necessitat de demarcar el terreny i donar solidesa a aquesta àrea d'estudi.

Si, tal com es pot inferir dels paràgrafs anteriors, no es veu clara la independència de la RC respecte d'altres àrees de la lingüística com l'anàlisi del discurs i l'anàlisi de gèneres, encara resulta més difícil de concretar les fronteres amb altres disciplines semblants des del punt de vista nominal que han conegut un important desenvolupament en els últims temps, com són la pragmàtica contrastiva, la pragmàtica intercultural (Wierzbicka 1991; Hernández Sacristán 1999) o la comunicació intercultural (Clyne 1994; Scollon & Scollon 1995). L'ampliació de l'objecte d'estudi de la RC i, especialment, l'interés d'aquesta disciplina per una varietat cada vegada major d'àmbits de la comunicació escrita i per multitud de factors discursius en la producció d'aquests àmbits, han difuminat encara més els perfils. Al capdavall, les diferents àrees comparteixen els mateixos pressupòsits teòrics, en particular, el determinisme cultural de les pràctiques discursives, i, per tant, un mateix marc interpretatiu. En aquest sentit, no resulta estrany que hagen sorgit recentment propostes d'integrar les diverses àrees, com la de Clyne, que parla d'una "lingüística de la comunicació intercultural" (1994: 176ss).

2. ORIGEN DE LA RETÒRICA CONTRASTIVA. KAPLAN. CRÍTiques A LA SEUA PROPOSTA

La RC naix com a àrea d'estudi als Estats Units a mitjan dels anys seixanta a partir del treball de Robert Kaplan (1966). Per entendre l'especial relació que hi ha entre l'àrea i aquest àmbit geogràfic concret, cal conèixer diverses circumstàncies que propicien aquesta associació. Com apunta Connor (1996a: 59-60), a partir dels anys cinquanta, als Estats Units es va començar a donar molta importància a l'escriptura en la formació universitària, fins al punt que en l'actualitat qualsevol aspirant a accedir a la universitat ha de demostrar mitjançant un examen la seua competència en la matèria i, en cas de no superar-lo, cal que faça cursos específics que l'ajuden a adquirir la capacitat requerida. En aquestes circumstàncies propícies, l'estudi de les tècniques i dels processos d'escriptura va esdevenir, en la dècada dels seixanta, objecte digne d'interés acadèmic i va donar lloc a multitud d'estudis, monografies i revistes especialitzades en el tema. Un segon factor favorable al naixement de la RC en aquest país és l'abundància d'estudiants estrangers a les universitats nord-americanes, que, segons Connor (1997: 198), havia assolit en el curs 1991-92 la xifra rècord de 419.585 persones. Aquests estudiants han de demostrar un domini acceptable de la llengua anglesa i, sobretot, una competència en l'escriptura, abans de poder continuar els estudis, la qual cosa ha donat lloc a una proliferació de cursos d'anglès per a estrangers a nivell universitari i a l'increment de les investigacions sobre els problemes específics experimentats per aquests

estudiants en l'etapa d'aprenentatge, com a pas previ ineludible en el desenvolupament de les corresponents teràpies.

En aquest context va sorgir el treball de Kaplan, la inspiració i les principals conclusions del qual resumeix el mateix autor de manera especialment convincent dues dècades més tard:

Because I was then the administrator of what was, for the time, a large and relatively important ESL program, I had the opportunity to observe a substantial number of compositions written in English by native speakers of a variety of languages other than English (...) This corpus demonstrated that there were problems that seemed to be unique to speakers of particular languages (...) The evidence suggested that there must be regularities in the English writing of nonnative English learners from particular language backgrounds that could be observed and codified to provide teaching content and strategy for ESL writing courses (1988: 277).

L'interés de Kaplan no es centrava en els problemes evidents dels escrits en el nivell lèxic i en el nivell sintàctic, sinó que es basava en qüestions relatives a l'organització dels continguts al llarg del text. Kaplan va observar que l'organització dels paràgrafs en els textos dels parlants no nadius diferia de la típica dels escrits en anglés, i que les diferències no eren aleatòries sinó que tendien a coincidir en els escrits dels parlants amb una mateixa llengua materna, de manera que "experienced ESL teachers were able to tell with astonishing accuracy what the native-language of a writer was by simply reading the text produced by that writer" (1988: 277). La principal conclusió a la qual va arribar l'autor va ser que hi havia formes peculiars d'organitzar un escrit en les diferents llengües-cultures que, en darrera instància, explicaven els problemes que experimentaven els parlants no nadius a l'hora d'escriure en anglés. Concretament, Kaplan va proposar l'existència de cinc formes distintes d'organitzar els paràgrafs en un text expositiu, característiques que corresponen a cinc grups lingüístics: lineal, en anglés, amb el plantejament del tema general al començament i el desenvolupament posterior mitjançant definicions i exemples fins al final, sense desviacions; paral·lela, en les llengües semítiques, amb una gran quantitat d'estructures coordinades; indirecta, en les llengües orientals, que retarden la presentació del tema principal fins al final del text; i, digressiva amb diferents graus d'intensitat en els altres dos grups, les llengües romàniques i el rus, en els textos de les quals solen aparèixer amb més freqüència que en anglés continguts no directament relacionats amb el tema central del text.

Al llarg dels anys van créixer les crítiques contra aquest estudi, algunes de les quals feien referència a la disciplina en conjunt. Crítiques al mètode utilitzat, com el fet de basar les apreciacions al voltant de l'anglés en les recomanacions de diversos manuals de redacció i no en dades reals, i el fet de basar les conclusions sobre l'escriptura en altres llengües en els escrits en anglés dels parlants d'aquestes llengües, en lloc

d'analitzar els productes escrits en les respectives llengües maternes (Leki 1997: 236). Crítiques a diversos pressupòsits fonamentals, com l'assumpció que la influència de la L1 en els escrits en anglés dels estudiants estrangers resulta negativa, o l'excés d'etnocentrisme que envolta tota la proposta. I crítiques també, per últim, als resultats, d'una manera especial, a l'excés de generalització que porta Kaplan a ignorar diferències importants entre llengües que ell inclou dins del mateix grup lingüísticocultural, i crítiques a les conclusions referents a les peculiaritats de l'escriptura d'algunes llengües concretes (Bar-Lev 1986). El mateix Kaplan reconeixia anys més tard (Kaplan 1987, 1988) algunes de les limitacions i dels defectes de la seua investigació, com ara l'excés de generalització abans esmentat o el fet de presentar com a categòriques les diferències entre els grups.

3. ORIGEN DE LES DIFERÈNCIES EN LES CONVENCIIONS D'ESCRITURA

Un dels aspectes més controvertits en la proposta de Kaplan va ser la suposada base cultural de les diferències observades en les pautes d'escriptura dels parlants de diverses llengües, que remetien, al cap i a la fi, a la hipòtesi del relativisme lingüístic de Sapir i Whorf, amb la qual va compartir la mateixa sort. Kaplan (1988: 290) suggereix, en particular, que l'anglès té una "lògica" pròpia ("not in an absolute mathematical sense but in a cultural sense"), una manera particular d'organitzar els continguts proposicionals, que tenen origen en Aristòtil (sil·logismes) i Galileu (taxonomies), i en una filosofia materialista amb una visió del món "essencialment tecnològica". Aquesta base cultural explica, sempre segons l'autor, la insistència dels manuals de redacció anglosaxons en aspectes com la claredat i la precisió, així com la importància que es concedeix a l'estructuració dels continguts en detriment d'aspectes formals com l'elegància i la bellesa de la mateixa llengua del text.¹

Aquestes suposades arrels culturals de les dades analitzades per la RC han suscitat diferents graus d'escepticisme entre la comunitat d'experts, alguns dels quals les han rebutjat totalment, mentre que d'altres han defensat la necessitat de precisar-les més. Amb tot, la lingüística més recent, en general, tendeix a acceptar com a vàlida la idea d'una certa base cultural en les nostres pràctiques lingüístiques. Per a Hernández Sacristán (1999: 30ss), tot i que pot discutir-se la relació entre les peculiaritats lexicogramaticals d'una llengua i una determinada cosmovisió, a pesar de ser intuïtivament plausible, resulta raonable assumir un origen cultural de les categories pragmàtiques, seua connexió directa amb un determinat "ethos cultural". La mateixa opinió és compartida per Clyne (1994: 1), el qual, a més, al·ludeix a les repercussions que pot tenir en l'aprenentatge d'una llengua estrangera:

(1) Vid. Scollon & Scollon (1995) sobre el caràcter antiretòric, igualitari i deductiu del "discurs utilitarista" que des del segle XVIII impregna la societat occidental.

Language represents the deepest manifestation of a culture, and people's values systems including those taken over from the group of which they are a part, play a substantial role in the way they use not only their first language(s) but also subsequently acquired ones.

Aquestes hipòtesis s'han defensat sobretot a l'hora d'explicar les diferències en les pràctiques conversacionals dels parlants de diferents llengües, i s'ha demostrat el caràcter problemàtic que presenten en situacions conversacionals exolingües de diferent tipus, però sembla raonable suposar que l'existència d'aquest tipus de peculiaritats discursives i pragmàtiques no pot limitar-se al canal oral, sinó que ha de reflectir-se també en la llengua escrita, objecte d'interès de la RC; en aquest sentit, el mateix Clyne (1994: 200) afirma: "Despite the differences between spoken and written discourse (...) there are many commonalities in the way cultural values impact on discourse patterns".

Com és obvi, els factors culturals concrets esgrimits pels estudiosos com a explicació de les peculiaritats de l'escriptura en les diferents llengües són molts i variats. Per exemple, Scollon & Scollon (1995: 81ss) relacionen el caràcter indirecte de la comunicació en molts països del sud-est asiàtic amb la importància que concedeix el confucianisme al caràcter jeràrquic de les relacions socials, i molts dels trets típics de l'escriptura anglesa –com la importància de la claredat i de l'efectivitat, el caràcter directe de la comunicació o el menyspreu per la retòrica– amb la filosofia utilitarista que impregna la cultura occidental. En un altre treball, Clyne (1987), per explicar la relativa complexitat dels escrits científics alemanys en comparació amb els anglosaxons, remet a la hipòtesis de l'existència de diferents "estils intel·lectuals" en les dues cultures, més "elitista" el germànic (el coneixement és a l'abast d'uns pocs) i "democràtic" l'anglosaxó (Galtung 1985). El mateix Clyne (1981: 61) fins i tot arriba a proposar l'existència de paral·lelismes entre el caràcter lineal de l'escriptura en anglès, manifestat en particular en l'obsessió per evitar les digressions, i altres gestos "lineals" de la cultura anglosaxona com la tendència britànica a formar cues en els llocs públics, menys arrelada en altres països.

En el treball que va donar lloc a l'aparició d'un nou criteri tipològic, Hinds (1987) observa que mentre en algunes llengües-cultures (*writer-responsible*) l'emissor tendeix a assumir una major responsabilitat en l'èxit de la comunicació i a facilitar, per tant, el paper del receptor en la major mesura possible, en altres (*reader-responsible*) sembla preveure's la presència a l'altre costat del canal comunicatiu d'un receptor disposat a –i capaç de– realitzar una intensa tasca interpretativa. Això explicaria la identificació d'alguns analistes de diferències entre les llengües en el grau de dificultat dels seus escrits, més explícits en els continguts i en l'organització en unes –per exemple, l'anglès– i menys en d'altres –com el japonès (Hinds 1987), l'alemany (Clyne 1987), el finès (Mauranen 1993a) o l'espanyol (Saint-John 1987). Recentment, Mauranen (1993b) ha explicat aquestes diferències com a conseqüència de l'existència de

diverses maneres de concebre la “cortesia” en les diferents cultures. Segons aquesta investigadora, els autors anglosaxons es mostren cortesos envers els lectors quan els anticipen les necessitats i faciliten la tasca de lectors, una actitud que, en canvi, en un altre àmbit cultural pot percebre's com a paternalista i descortesa, mentre que es valora positivament una retòrica més implícita “by its treatment of readers as intelligent beings to whom nothing much needs to be explained” (1996:17).

Juntament amb aquest tipus d'arrels culturals, alguns autors remetent al context sociohistòric i fins i tot sociopolític més concret d'una determinada comunitat com a font de les peculiaritats de l'escriptura. La mateixa Mauranen, en aquest estudi, també esgrimeix la possibilitat que la naturalesa més implícita dels escrits en finès estiga motivada pel fet de ser una comunitat petita i homogènia, la qual cosa permet assumir una major quantitat de coneixements compartits entre els participants en la comunicació. Pel que fa a les diferències entre els escrits en anglès i en finès, Crismore *et alii* (1993) expliquen la presència d'un major nombre de mecanismes de modalització epistèmica en aquests últims per la influència en el caràcter finlandès de diverses circumstàncies de la història recent d'aquest país –especialment la situació entre dues grans potències invasores com Rússia i Suècia– que “have taught the Finns to be cautious about expressing their opinions” (1993: 65). Per últim, ja en un àmbit lingüísticocultural molt diferent, Hatim (1989, 1991) al·ludeix a l'existència de factors de caràcter pragmàtic (diferents concepcions de la solidaritat o de la cortesia) però també en el context polític (la falta de llibertats) com a explicació de la “letargia” en què es troben al món àrab un tipus de textos argumentatius (*counter-argumentation*) molt habituals en altres èpoques, i molt comuns en l'actualitat al món occidental, l'estructura dels quals pressuposa l'existència de punts de vista divergents a la societat.

No obstant això, les especificitats de l'escriptura en una determinada llengua de vegades poden obeir a raons molt més materials i encara més mundanes, com ens recorden Taylor & Tigguang (1991). Aquests autors atribueixen el menor desenvolupament de la secció dedicada a la revisió bibliogràfica en els articles científics en xinès, en comparació amb l'anglès, a l'existència d'una concepció menys dialògica de la ciència en la tradició xinesa, menys propensa a la disputa i, per tant, a la crítica d'altres treballs, encara que no descarten la possibilitat d'explicacions “més simples i prosaïques” com l'escassetat de material bibliogràfic als laboratoris xinesos si els comparem amb els occidentals (1991: 332).

4. RETÒRICA CONTRASTIVA EN L'ÀMBIT EDUCATIU

Una important secció dels treballs de RC s'ajusten essencialment a la concepció de l'àrea que emana de Kaplan, almenys quant a l'objectiu d'estudi i als objectius últims de la investigació. L'objecte d'interès se centra en la producció escrita dels estudiants d'una L2 i en les diferències entre aquesta i els corresponents escrits dels parlants

nadius en aquesta mateixa llengua. L'objecte se circumscriu, per tant, a la problemàtica de l'aprenentatge de l'escriptura en contextos educatius no especialitzats, fonamentalment en l'educació secundària i universitària. Pel que fa als objectius, la finalitat última és terapèutica i consisteix a proporcionar la informació necessària per a la millora de l'ensenyament i l'aprenentatge de la L2, per tal d'evitar la transferència de les pautes d'escriptura pròpies de la L1 a les composicions en la L2, assumint, doncs –com ja ho feia Kaplan–, que aquesta transferència resulta negativa.

Una gran part dels treballs aborden la problemàtica de l'aprenentatge de l'anglès com a llengua estrangera per part dels estudiants amb orígens lingüístics molt diversos (vid. Connor (1996a: 91-5) i Silva (1997) per a una síntesi d'aquests estudis). Tret d'escasses excepcions (Connor & Lauer 1988), la majoria de les investigacions centren la comparació en les diferències en la composició de textos de caràcter expositiu, sens dubte perquè és aquest el tipus de text més practicat en els establiments educatius anglosaxons i, concretament, en el context nord-americà, on les classes de redacció (*essay-writing*) tenen com a objectiu preparar l'alumne per al posterior desenvolupament de la competència escrita al món universitari (Connor 1996a: 60). Generalment, els treballs solen centrar-se, a més, en etapes de l'aprenentatge de la L2 relativament avançades, en els nivells de l'educació secundària i universitària (vid., tanmateix, Reppen & Grabe 1993), ja que són les etapes en què solen concentrar-se els esforços en l'ensenyament de les habilitats de l'escriptura tant en la L1 com en la L2.

Des del punt de vista metodològic, el material empíric que constitueix la matèria primera de la investigació sol ser de naturalesa diversa. Alguns treballs (Ostler 1987) comparen, a l'estil de Kaplan, les redaccions dels estudiants d'una L2 amb els escrits dels corresponents parlants nadius, amb l'objectiu d'identificar en les primeres (L2) possibles desviacions de la norma nadiua. En altres casos (Lux & Grabe 1991; Crismore *et alii* 1993; Reppen & Grabe 1993), la comparació es realitza entre redaccions d'estudiants en les respectives llengües maternes.

Però, a més dels productes escrits pròpiament dits, alguns estudis han buscat proves de l'existència de diferents retòriques en altres fonts indirectes, com ara les manifestacions de caràcter prescriptiu que contenen els manuals de redacció. El mateix Kaplan (1966) va basar les conclusions sobre l'anglès en les indicacions de diversos manuals d'estil dels anys seixanta sobre l'organització dels continguts en el paràgraf, un aspecte que va concitar la crítica generalitzada dels especialistes, com Leki (1997: 239), per a la qual "Certainly, English textbooks direct students to the formula of topic-sentence plus development with examples plus conclusion (...). Yet professional writers do not write this way in English".

Malgrat el valor limitat de qualsevol tipus de formulacions prescriptives, aquestes continuen constituint una font de dades apreciada pels especialistes; tot i això, no solen concedir-los un valor absolut sinó un valor de suport o confirmació de les conclusions que assoleix amb la seua anàlisi o un valor de simples hipòtesis de partida per a l'estudi (vid. Clyne 1987; Montaña-Harmon 1991). En qualsevol cas, l'ús de manuals de

redacció i materials semblants com a font de dades en RC es veu limitat pel fet que aquest tipus de material no existeix o existeix en nombre molt escàs en moltes llengües (Leki 1991: 129), un indicatiu que apunta que l'ensenyament de l'escriptura rep diferents graus d'atenció en els diversos sistemes educatius. Eggington (1987: 157), per exemple, comenta que els estudiants coreans no reben a l'escola cap tipus d'instrucció formal sobre la manera com han d'organitzar els escrits, i Clyne (1987: 212) ressalta les diferències entre els sistemes educatius alemany i australià, on "essay writing techniques are drilled for years". Connor, per la seua banda, assenyalava en aquest sentit la sorpresa de molts professors universitaris no nord-americans davant l'existència de cursos de redacció a les universitats d'aquest país (1996a: 59-60). A més dels múltiples factors socioculturals, i fins i tot històrics, que poden explicar aquestes diferents actituds respecte de l'escriptura en tots aquests llocs, és possible que hi haja també alguna part de veritat en les paraules d'Enkvist (1995: 41) quan afirma "I have a gut feeling that (...) Americans (...) are more optimistic in believing that most things can be successfully taught in courses and by rule and recommendation".

Si les fonts de les dades de la RC són diverses, les variables o els elements formals en els quals es basa el contrast encara ho són més, ja que van des de factors lèxics i sintàctics de diferents tipus (Lux & Grabe 1991; Reppen & Grabe 1993) fins a qüestions relatives a la macroestructura o organització global del text. Com és lògic, l'evolució de la RC en aquest àmbit s'ha vist supeditada als avanços ocorreguts en altres àrees de la lingüística, particularment en l'anàlisi del discurs i en la lingüística del text, els conceptes i els instruments de les quals es van revelar útils per als interessos dels especialistes en RC (vid. Connor 1996a: 80ss). Kaplan (1966), per exemple, va utilitzar un model d'anàlisi textual basada en els conceptes de *discourse block* i *discourse unit* –respectivament, idea principal i idees dependents–, destinat a establir l'estructura subjacent de la informació en el text i el tipus de relació entre les parts d'aquest (coordinació, subordinació, etc.). En un altre estudi, Connor & Lauer (1988) comparen redaccions de caràcter persuasiu escrites per estudiants de secundària dels Estats Units, Anglaterra i Nova Zelanda, centrant-se en el tractament de tres paràmetres concrets, entre els quals figura el grau d'ús de la "superestructura" característica dels textos argumentatius, situació-problema-solució-avaluació. Igualment, Montaña-Harmon (1991) restringeix la comparació de les redaccions d'estudiants de secundària mexicans i angloamericans a aspectes com: la llargària i la complexitat de les oracions, els tipus de cohesió lèxica i de relacions "conjuntives" (Halliday & Hasan 1976) més utilitzats, i la freqüència de digressions o desviacions del tema principal del text. Per últim, algunes investigacions (Crismore *et alii* 1993; Makkanen *et alii* 1993; Mauranen 1993b) han començat recentment a interessar-se per les diferències entre les llengües en l'ús del que es coneix com a *metatext* o *metadiscurs*, aquell material lingüístic que té com a funció principal organitzar el contingut proposicional del text i manifestar l'actitud de l'autor envers aquest (Mauranen 1993b: 8-9) i que inclouria, per tant, des d'expressions de la modalitat fins a connectors textuais.

5. RETÒRICA CONTRASTIVA EN ELS ÀMBITS ACADÈMIC I PROFESSIONAL

Com acabem de veure, des dels orígens, la RC ha estat íntimament lligada a l'ensenyament de les llengües estrangeres en els distints nivells educatius. No obstant això, des de mitjan dels vuitanta s'ha anat produint una ampliació de l'objecte d'estudi de la disciplina; entre els especialistes s'ha suscitat un nou interès per les diferències entre els productes escrits en contextos comunicatius reals i concrets, fonamentalment els vinculats al món de les activitats acadèmica i econòmica.

Hi ha una sèrie de circumstàncies que permeten explicar aquest canvi d'orientació en l'àrea: fonamentalment, la progressiva internacionalització de l'activitat científica i la mundialització de l'economia i del comerç. En aquest nou context de globalització de les activitats, cobra gran interès la hipòtesi bàsica de la RC, segons la qual poden haver-hi diferents pautes de comunicació escrita en les diverses llengües-cultures, ja que aquestes diferències podrien constituir greus obstacles per al desitjat intercanvi d'idees i béns. L'objectiu últim dels estudis de RC en aquest terreny mostra una vocació clarament aplicada i consisteix a treure a la llum divergències sistemàtiques entre els productes escrits per parlants nadius de diferents llengües típicament associats a aquests dos contextos comunicatius, científic i economicocomercial.

La majoria dels treballs de RC en aquests dos àmbits solen centrar-se en els contrastos entre l'anglès i una altra o altres llengües, i això per motius evidents. La llengua anglesa ha adquirit la indiscutible condició de llengua franca en el comerç internacional, i també en gran mesura en el món de la ciència. En determinades àrees de la ciència, l'anglès és clarament dominant en el nivell internacional com a llengua de publicació, i no sols des d'un punt de vista purament numèric: les revistes científiques més prestigioses són les que s'editen als països anglosaxons (principalment, als Estats Units i a Gran Bretanya) i que solament admeten la publicació de treballs en anglès. Qualsevol investigador que aspire a un cert reconeixement internacional (i fins i tot nacional) buscarà *fer-se lloc* en aquestes publicacions. En aquest sentit, un grup de psicòlegs escandinaus entrevistats per Jernudd & Baldauf (1987) (citats en Swales 1990: 102) manifestava: "One year in England/USA –even as a street sweeper– would likely mean more to a scientific career than half a million crowns in the form of a research grant". En definitiva, la coneguda màxima "Publique; per tant, sóc", hauríem de substituir-la en molts casos per aquesta altra: "Publique en anglès; per tant, sóc". Això de banda, amb l'increment espectacular de la producció científica en les últimes dècades, les revistes anglosaxones més prestigioses han adoptat una política de publicació molt selectiva "which means increasing pressure on manuscripts that betray evidence of nonstandard English" (Swales 1990: 103). Així doncs, és més que probable que el desconeixement de les peculiaritats retòriques de l'anglès constitueixi un problema greu per a molts investigadors que no són parlants nadius d'aquesta llengua, incapaços de disseminar els resultats dels seus treballs entre la comunitat científica internacional,² la qual cosa no

(2) Vid. Canagarajah (1996) sobre altres obstacles materials "no discursius" per a la projecció internacional d'investigadors procedents de països "perifèrics": "Even scholars who have effectively been inducted into the academic discourses during their training research in the West find the material disadvantages too overwhelming to continue publishing on their return home".

sols resulta molt negativa per als mateixos investigadors, sinó possiblement també per a la ciència en conjunt. Com ens recorda Clyne:

If English- and German educated scholars do apply different formal criteria to judge the acceptability of academic writings, and cultural differences make them susceptible to such judgments, international academic exchange and cooperation may suffer. (1987: 215)

Amb l'estudi de Clyne comencem una petita mostra dels treballs realitzats en aquest àmbit. Clyne compara articles de sociologia i lingüística en alemany i en anglés, entre els quals troba diferències importants en diversos nivells, entre altres: un major nombre de digressions o desviacions del tema principal en els textos germans, una major asimetria entre les parts, una menor presència d'expressions que anuncien l'organització dels continguts del text (*advance organizers*) i menys definicions o explicacions de termes. Clyne complementa l'estudi amb l'anàlisi d'un corpus d'articles en anglés d'autors alemanys, en els quals observa una presència exagerada de les característiques del registre acadèmic alemany i una desviació, per tant, de les pautes anglosaxones. Finalment, l'autor recomana que es pose la deguda atenció en aquest tipus de divergències en els cursos de llengües per a fins específics, vist que "mastery of discourse conventions appears to be one of the prerequisites to power on the international academic scene" (1987: 239).

En un altre treball molt interessant, Egginton (1987) qualifica la situació lingüística actual de la comunitat científica a Corea del Sud de "diglòssica". Al costat dels investigadors formats al mateix país i acostumats a utilitzar en els seus escrits models d'organització textual propis de la tradició retòrica coreana, hi ha una part substancial de la comunitat investigadora que ha realitzat estudis als Estats Units i que, en retornar al seu país, continua utilitzant el model d'organització lineal anglosaxó –tot i que escriuen en la llengua materna–, un estil d'escriptura que resulta problemàtic per als parlants nadius de Corea i per al mateix país per tal com impedeix "the optimal transfer of vital knowledge, as well as the optimal development of the nation".

Un altre treball recent de gran importància en aquesta mateixa línia és Mauranen (1993a), que centra les anàlisis en l'ús divers d'una sèrie de variables textuais en articles de medicina escrits per parlants nadius d'anglès i de finès. En general, l'estudi revela l'ús per part d'autors finlandesos d'una retòrica més implícita, amb una menor presència de l'autor en el text, sobretot en el paper de guia dels lectors, cosa que obliga a aquests a una major tasca interpretativa. Aquest caràcter "implícit" dels textos es reflecteix, concretament, en una introducció tardana dels conceptes centrals i en l'ús d'estratègies més implícites per a seguir-los al llarg de tot el text, en la pràctica total absència d'elements metadiscursius destinats a fer explícita l'organització dels escrits i en una marcada tendència a retardar la presentació dels resultats i de les conclusions principals de l'estudi, una "estratègia de suspens" que dificulta la tasca del lector (Mauranen 1993a: 248). Igual que en el treball de Clyne, Mauranen demostra com

aquests trets típics del discurs acadèmic en finès persisteixen en els escrits en anglés dels investigadors finlandesos, la qual cosa, segons suggereix l'autora, podria minvar-ne l'efectivitat i constituir una important barrera a la difusió internacional dels resultats de les seues investigacions.

Acabem aquesta breu mostra amb el treball de Taylor & Tingguang (1991), en el qual es comparen les introduccions d'un total de 31 articles pertanyents a diverses àrees científiques i apareguts en revistes anglosaxones i xineses (aquestes últimes publicades en anglés i en xinés). Per fer-ho utilitzen el tradicional model descriptiu de Swales (1984). L'estudi descobreix que, independentment de la llengua i de la cultura dels investigadors, les introduccions s'ajusten en bona mesura a l'estructura característica dels escrits científics en anglés proposada per Swales, fet que confirmaria la tendència a la internacionalització del discurs científic i que, a més, contradiria la hipòtesi central de la RC. Segons Taylor & Tingguang, les divergències més significatives s'aprecien entre articles de diferents disciplines, independentment de la llengua, la qual cosa demostra que cada àrea tendeix a desenvolupar les pròpies convencions d'escriptura en el nivell internacional. Tot i això, reconeixen l'existència al corpus de textos de certes diferències entre els articles escrits pels investigadors anglosaxons i xinesos –fins i tot en els escrits en anglés d'aquests últims–, que probablement obeeixen a motius culturals: la menor elaboració de les diverses parts, la menor extensió de les introduccions i, sobretot, l'escàs desenvolupament en els escrits orientals de la secció corresponent a la revisió bibliogràfica podrien constituir un reflex de la concepció distinta de la ciència en les dues cultures, menys dialògica i propensa a la disputa en la tradició xinesa.

A més de l'àmbit científicoacadèmic, ha sorgit un gran interès al si de la RC per les diferències entre els productes escrits generats en altres contextos comunicatius *professionals*, els relacionats amb el món de l'economia i del comerç. L'obertura dels mercats i la consegüent internacionalització dels intercanvis comercials generen situacions comunicatives en les quals entren en contacte individus no sols amb horitzons de coneixement i expectatives molt diversos, sinó també amb tradicions textuais i pautes de comunicació oral i escrita diferents i, de vegades, oposades, la qual cosa fa perillar l'efectivitat de la comunicació i, en últim terme, la mateixa activitat econòmica. L'ascens, progressiu, però evident, de l'anglés a la condició de llengua franca en aquest camp no implica una desaparició d'aquest tipus de barreres, ja que rere l'aparent canvi de codi tendeixen a perdurar pautes retòriques nadiues estranyes a l'anglés, que donen lloc a situacions potencialment problemàtiques. Com afirma Enkvist (1995: 42) en relació amb aquest tema:

There is a great deal of difference between a text whose sentences are grammatically acceptable in isolation, but whose rhetorical macropatterns are awry, and a text which satisfies high requirements of idiomaticity, clarity and elegance, thanks to successful rhetorical patterning and cultural adaptation. We also know that tolerance for awkwardness varies greatly from situation to situation. We should worry less about elegant expression when asking for the way to the railway station than when writing texts persuading foreigners to buy our products or making critical scientists accept our new theories.

Com a exemple, vegem els objectius i els resultats d'alguns dels treballs de RC més significatius en aquest àmbit de la comunicació *professional*.³

Connor (1988) analitza un corpus de correspondència comercial entre els responsables nord-americans i japonesos d'una multinacional farmacèutica, en el qual descobreix diferències pel que fa a l'actitud comunicativa que generen conflictes entre les dues parts. En general, el responsable anglosaxó preferia usar un estil comunicatiu més "directe" i no dubtava a formular obertament les crítiques i propostes, mentre que el japonés "used subtle ways of saying 'no'" (1996: 140).⁴

Bhatia (1993) constata l'existència de divergències importants quant a la concepció de gèneres com sol·licituds de treball i beques d'estudis als països del sud-est asiàtic i al món occidental, que fan que als ulls d'un occidental els candidats provinents de l'àmbit geogràfic oriental no s'autopromocionen prou, fet que constitueix un obstacle important per a un desenvolupament òptim en el món acadèmic o laboral.

Yli-Yokipii (1994) indaga en les diferències entre les diverses formes de correspondència escrita entre companyies angleses, nord-americanes i finlandeses. En general, les conclusions confirmen els resultats d'investigacions anteriors sobre el finés, atès que descobreix que els escrits finlandesos es caracteritzen per una accentuada tendència a deixar continguts implícits i, en general, resulten més impersonals i menys directes que els escrits anglosaxons.

En un altre treball, Herrlitz (1992) destaca el fet interessant que quan la correspondència comercial es fa en alguna llengua franca que no és la nadiua de cap de les dues parts, desapareix o, en tot cas, es mitiga l'obligació de respectar les especificitats culturals de la llengua en qüestió. En canvi, quan la correspondència es realitza en la llengua d'un dels participants, generalment la part "dominant", s'exigeix "to bridge the cultural gap between the two national tongues involved, totally adjusting to the 'mother tongue' norms and patterns of the language used as an international medium" (1992: 51). En el cas de la correspondència comercial entre empreses holandeses i alemanyes, objectes del seu estudi, això implica modular la realització dels diversos actes il·locutius (promesa, petició o agraïment, entre d'altres), en general més directa en alemany que en neerlandés.

(3) Scollon & Scollon (1995) ofereixen el tractament més ampli de la qüestió, tot i que focalitzen les anàlisis en la problemàtica de la comunicació entre els països anglosaxons i els principals països de l'Àsia Oriental (Corea, Xina, Japó, Singapur o Taiwan). Clyne (1994: cap. 6) proposa una visió del tema amb una major cobertura geogràfica i cultural, encara que les anàlisis no resulten tan suggerents.

(4) Vegeu Scollon & Scollon (1995) per a una corroboració i una explicació detallada de les observacions de Connor.

Com a colofó d'aquesta mostra, Warren (1994) planteja seriosos dubtes sobre la qualitat de molts manuals d'instruccions distribuïts internacionalment a través de traduccions en què s'han passat per alt diferències entre les llengües en aspectes com la manera, més o menys directa, d'adreçar-se al lector/usuari o el nivell d'explicitació dels continguts i el grau d'ajuda que aquest espera rebre de l'autor. Sobre aquest últim punt, per exemple, l'autor comenta el següent:

Americans need/want overviews and introductions and their absence creates problems for the readers. Members of another culture may not need such apparatus because they want to build a view of the document's subject slowly. (1994: 178)

De tots aquests estudis, convé extraure'n dues conclusions bàsiques: la primera, que hi ha diferències entre les llengües amb fondes arrels culturals que van més enllà de les evidents entre els lèxics i les gramàtiques; i la segona, que aquestes diferències poden comprometre la desitjada efectivitat de la comunicació i, en darrera instància, el desenvolupament d'aquestes dues importants àrees de l'activitat humana com són la ciència i el comerç, un fet que resulta més important com més accentuat és l'imparable procés d'internacionalització que experimenten aquestes àrees.

6. L'ESPANYOL EN ELS ESTUDIS DE RC

Del conjunt de les llengües europees, l'espanyol és probablement la que major atenció ha rebut per part dels especialistes en RC. En aquest sentit, Leki manifesta "there have been surprisingly few studies of European languages other than Spanish" (1991: 126). I Connor (1996a), que dedica una secció a banda per a l'espanyol en el seu manual, destaca com a significatiu el fet que aquesta llengua ocupés un lloc prominent en els estudis pioners de l'àrea a començaments dels anys setanta. El mateix Kaplan (1988) es defensa de les crítiques que va rebre el seu estudi per la pràctica total absència de les llengües europees en aquest treball amb les següents paraules:

At the particular moment in the history of foreign-student flows to U.S. tertiary education, there were relatively few speakers of European languages other than Spanish in the population. (1988: 299)

En realitat, els fluxos als quals al·ludeix Kaplan fan referència majoritàriament a parlants d'espanyol procedents d'Hispanoamèrica. De fet, la pràctica totalitat dels estudis de RC que focalitzen l'atenció en l'espanyol consisteixen en contrastos entre els models d'escriptura típics de l'anglès nord-americà i l'espanyol d'ultramar. Fins a quin punt els resultats d'aquests treballs són extrapolables a l'espanyol peninsular constitueix un interrogant incòmode per al qual cal una resposta ràpida. A més d'aquesta orientació, les investigacions realitzades fins a l'actualitat divergeixen entre si en aspectes importants, fonamentalment relacionats amb el mètodes de treball i les fonts

de les dades, diferències que posen en perill la compatibilitat i/o la comparabilitat mateixa dels resultats. La metodologia utilitzada va des de simples impressions (Vázquez Ayora 1977) fins a l'aplicació de mètodes quantitius que impliquen un tractament estadístic de les dades rigorós i fiable (Lux & Grabe 1991; Reppen & Grabe 1993). Pel que fa a aquests últims, les dades o materials analitzats, varien en funció de diferents paràmetres com ara la procedència geogràfica dels subjectes –per als parlants d'espanyol, Mèxic (Montaño-Harmon 1991), Equador (Lux & Grabe 1991) i fins i tot Arizona (Reppen & Grabe 1993)– l'edat dels parlants –redaccions d'estudiants d'educació primària (Reppen & Grabe), secundària (Montaño-Harmon) i superior (Lux & Grabe)– i la llengua –escrits en L1 en les dues llengües (Montaño-Harmon) o redaccions en la L2 (Reppen & Grabe).

Precisament per aquesta heterogeneïtat dels treballs, resulta sorprenent la gran coincidència que s'observa entre alguns dels resultats i de les conclusions que s'obtenen, la qual cosa permet extreure el següent conjunt de diferències generals entre els escrits en espanyol i en anglés:

1) els autors dels textos en espanyol donen una especial importància a l'elecció del lèxic, valoren sobretot la varietat i la bellesa del lèxic i rebutgen la repetició de paraules, característica de l'anglès (Vázquez Ayora 1977: 197; Aznar Mas *et alii* 1989; Montaño-Harmon 1991);

2) els textos en espanyol solen caracteritzar-se per l'ús d'una sintaxi més complexa i elaborada, cosa que es tradueix en oracions més llargues i en una major presència d'estructures subordinades (Vázquez Ayora 1977: 197; Montaño-Harmon 1991; Reppen & Grabe 1993);

3) en el paràgraf en castellà, les oracions solen acumular-se sense un ordre preestablert (Vázquez-Ayora 1977: 217) i sense una relació lògica clara més enllà de la simple addició; en canvi, en anglés es valora positivament l'organització de les idees segons un ordre lògic, simple i clar, basat, per exemple, en l'enumeració (Montaño-Harmon 1991);

4) una altra vegada a diferència de l'anglès, l'espanyol defuig els començaments abruptes, la qual cosa es tradueix, pel que fa a l'organització del text, en una tendència a retardar la presentació de la idea principal (Vázquez Ayora 1977: 65; Leki 1992: 101), una organització inductiva que contrasta amb l'estratègia deductiva característica de gran part de la comunicació escrita en anglés (Scollon & Scollon 1995: pàssim);

5) davant la coneguda organització lineal del paràgraf anglés, els escrits en castellà solen contenir digressions o desviacions en les quals l'autor explora idees sols indirectament connectades amb el tema central, previsiblement per a demostrar la capacitat intel·lectual i la riquesa de coneixements que té (Leki 1992: 101);⁵

6) els autors dels escrits en espanyol tendeixen a buscar la generalització i l'abstracció, de nou potser com a indicatiu de la seua maduresa intel·lectual, a diferència de la comunicació escrita en anglés, on es valora molt positivament l'exemplificació com a suport necessari de la idea abstracta (Leki 1992: 101). En definitiva, el que suggereixen totes aquestes divergències és que l'espanyol es caracteritza per presentar un estil d'escriptura relativa-

(5) Ja Kaplan (1966) havia vist en aquesta tendència a la digressió el tret definitori més important de l'organització del paràgraf en les llengües romàniques en general. Tanmateix, Clyne (1987) suggereix l'existència d'aquesta mateixa tendència en alemany i l'explica per raons semblants a les que addueix Leki per a l'espanyol.

ment complex en comparació amb l'anglès. S'han pogut observar diferències semblants entre l'anglès i altres llengües. L'opinió d'un grup de científics espanyols recollida per St-John (1987) sobre l'estil d'escriptura habitual en anglès constitueix la conseqüència i, alhora, el reflex perfecte d'aquestes maneres diferents de concebre la comunicació escrita en les dues llengües; segons aquesta autora, "More assumptions are permitted in Spanish, and some of the Spaniards observed that "Americans write for bobos" and that "child's language" is required".

Les arrels d'aquestes diferències són, possiblement, de naturalesa cultural i remeten a concepcions distintes del paper dels diversos participants en la comunicació i fins i tot a concepcions diferents de la funció mateixa de la comunicació escrita. Quant al primer punt, algunes de les especificitats de l'escriptura en espanyol acosten aquesta llengua al tipus de llengües *reader-responsible*, com les anomena Hinds (1987), en les quals "it is the responsibility of the listener (or reader) to understand what it is that the speaker or author had intended to say", contràriament a l'anglès on –sempre segons Hinds– "speakers, by and large, charge the writer, or speaker, with the responsibility to make clear and well-organized statements". Alguns dels trets de l'escriptura en espanyol recorden en bona mesura els observats en altres llengües *reader-responsible* com l'alemany, on s'ha observat, per exemple, que els estudiants "tend to exhibit their general knowledge and expertise by the use of professional jargon and/or by digressing from the central theme to a related one in which they have *Informationsvorsprung*" (Clyne 1981: 63) i on "texts by Germans are less designed to be easy to read" (1987: 238).

Probablement, d'acord amb les dades aportades per aquests treballs, en espanyol no ha quallat (encara) de manera tan intensa com en anglès el "discurs utilitarista" a què fan referència Scollon & Scollon (1995) com a característic del món occidental. Entre els trets definitoris d'aquest tipus de discurs inclouen els autors (1995: 107ss) el caràcter "antiretòric", "positivista-empíric", "deductiu" i "públic". Tots aquests trets concorden perfectament amb les peculiaritats observades en l'escriptura en anglès, però contrasten amb els dels escrits en espanyol.

Quant al suposat "antiretoricisme", la majoria dels especialistes caracteritzen l'estil d'escriptura en espanyol com "elaborat" (Lux & Grabe 1991; Reppen & Grabe 1993) i "florit", especialment per la importància que es concedeix a la bellesa del lèxic i el gust per una certa complexitat sintàctica. Montañó-Harmon descobreix en les redaccions en espanyol "a fancy, flowery, formal and complicated presentation of the ideas in the compositions –a presentation totally different from that of the (...) American students" (1991: 423).

El caràcter "positivista-empíric" propi del discurs utilitarista es manifesta en la tendència a recalcar el poder dels fets narrats i a minimitzar la importància de "the contingent factors of human relationships" (Scollon & Scollon 1995: 108), aquest fet concorda de nou amb les particularitats de l'escriptura en anglès, almenys tal com es desprén de les conclusions d'especialistes com Lux & Grabe, per als quals "Anglo-

American English writers appear to prefer (...) a more informationally-oriented (and less interactional) style” (1991: 151).

Pel que fa al tercer dels trets definitoris del discurs utilitarista (el caràcter deductiu) hi ha una coincidència quasi absoluta entre els experts des de Kaplan a considerar-lo com a típic del discurs escrit en llengua anglesa, i de nou contrasta amb el que és habitual en espanyol, on, segons Vázquez-Ayora (1977: 217), tendeixen a evitar-se els començaments abruptes i es retarda la introducció del tema principal, i on l'autor “achieves a leisurely elegance through lengthy introductions” (Leki 1992: 101).

Scollon & Scollon encara esmenten una última característica del discurs utilitarista, el caràcter “públic”, que implica l'existència d'un control constant per part de la comunitat sobre qualsevol acte de comunicació individual, de manera que “only institutionally authorized discourses may get through the filter and become ‘free speech’” (Scollon & Scollon 1995: 111). Solament tenint en compte aquesta idea es pot entendre la importància concedida a l'escriptura als països anglosaxons i, en particular, l'objectiu últim d'inculcar als estudiants pautes d'organització textual consensuades i acceptades pel grup. Per contra, el menor arrelament del discurs utilitarista en la cultura hispana explicaria la menor atenció que rep l'escriptura en el nostre entorn, o comentaris com el de Vázquez Ayora que assenyalen que el paràgraf en espanyol es caracteritza per una major llibertat en l'ordre de les idees, davant l'ordre invariable de l'anglès (1977: 217).

Siga quina siga l'arrel última d'aquest tipus de diferències entre les dues llengües, no hi ha dubte que ens trobem davant una important font potencial de problemes per a la comunicació entre els parlants d'aquestes llengües. Montaña-Harmon (1991: 424) adverteix sobre aquest aspecte:

If English-speaking writers compose texts in Spanish using the deductive, linear discourse pattern of English, at best they will sound simplistic and juvenile, or boring and dry to a native speaker of Spanish. At worse, the writer will project a hidden message of abruptness, even rudeness, insulting his Spanish-speaking reader with a linear, deductive, enumerative composition.

I Reppen & Grabe (1993: 127) formulen aquest mateix tipus d'advertències, en aquest cas adreçades als parlants de castellà:

If Spanish L1 students do indeed have a preference for more elaborated writing, whether language-based or culturally-driven, there are real consequences. One is that students will need to be aware that this style of writing can be perceived as flowery, indirect, or incoherent, even though the perception may be wrong.

7. A MANERA DE BALANÇ I REFLEXIÓ

Malgrat la impressió que puga generar l'exposició dels èxits i descobriments de la RC en les seccions precedents, el panorama de l'àrea es troba lluny de ser totalment diàfan. Alguns teòrics (Kachru 1995; Kubota 1997; Leki 1997) criden a la reflexió i la cautela,

sobretot a l'hora de treure conclusions que, en molt casos, jutgen precipitades. Les crítiques afecten tots els nivells, des del mètode fins a les implicacions ideològiques dels treballs.

Quant al primer, a més de la insuficiència de les dades i del caràcter impressionista de moltes investigacions, s'ha apuntat (Taylor & Tingguang 1991) una important falta de rigor en la selecció dels materials, que han portat a comparar productes escrits en les diferents llengües de molt diversa naturalesa, i això planteja seriosos dubtes sobre el suposat origen cultural de les diferències observades. En aquest sentit, s'ha proposat la necessitat d'assegurar la comparabilitat dels materials, en particular pel que fa al gènere i fins i tot al mateix tema dels textos que s'utilitzen per a la comparació (Taylor & Tingguang 1991), un principi que sembla haver estat assumit per la disciplina, si jutgem les paraules de Connor, per a qui "No longer are apples compared with oranges in contrastive rhetoric"⁶ (1996a: 149).

També ha suscitat importants crítiques la interpretació dels resultats de les investigacions, en primer lloc, per la constatació d'un exagerat etnocentrisme, que es reflecteix tant en la utilització d'instruments d'anàlisi dissenyats per a l'anglès en la descripció de la resta d'idiomes (Kachru 1995, 24) com en una evident presumpció de superioritat d'aquell sobre aquests, que ja s'ha observat de forma fefaent en el treball pioner de Kaplan (1966), en el qual es descriu l'anglès com a lineal, lògic i directe. Com afirma Leki:

This is the ominous side of contrastive rhetoric (...) instead of helping us understand ourselves within a global context, the choices we make and the choices others make, contrastive rhetoric makes the other utterly dismissible. (1997: 242)

Connor (1996a: 163) proposa, com a antídoto per a aquest etnocentrisme, la participació en l'àrea d'especialistes provinents de països diversos i amb llengües i cultures diverses. En qualsevol cas, molts estudis s'han encarregat de demostrar que escriure bé no és patrimoni de la cultura anglosaxona, sinó que es tracta d'un concepte relatiu, de manera que el que per a uns constitueix un text ben estructurat i clar, per a uns altres pot no ser-ho (Egginton 1987; Hinds 1987).

L'etnocentrisme inherent a la proposta inicial de Kaplan s'explica per la naturalesa d'aquell estudi i, en particular, per la premissa que presenta de considerar com a errors les peculiaritats de la producció escrita dels estudiants d'anglès com a llengua estrangera, un plantejament amb les implicacions, també ideològiques, que comencen a despertar la crítica tant dins com fora de l'àrea. Segons Leki, l'ensenyament de l'anglès com a llengua estrangera s'ha regit tradicionalment pel principi "you are different from us and must learn our ways" (1997: 243), en lloc de l'altra alternativa consistent a acceptar i intentar entendre les diferències. Conseqüentment, l'actitud imperant entre el professorat ha estat la d'assumir que els estudiants han d'aprendre i reproduir les normes retòriques característiques de l'anglès i abandonar les de la

(6) Kachru (1995) planteja dubtes sobre la comparabilitat dels gèneres entre llengües, ja que hi ha gèneres o tipus de textos que són exclusius d'una llengua concreta i, per tant, no existeixen en altres.

llengua materna. A aquesta situació, hi han contribuït, com apunta Leki, els mateixos estudiants, que “consistently ask for the linguistic tools they need to succeed in their work in English, not for the right to maintain the differences they bring from their own languages” (1997: 243-4).

Alguns autors (Leki 1997) han qüestionat la conveniència d'aquesta pràctica, en la qual han volgut veure una manifestació més de l'imperialisme lingüístic (Phillipson 1992) exercit per l'anglès internacionalment, no sols pels dubtes ideològics que suscita sinó també pels possibles efectes perniciosos que pot provocar en un nivell més material, com ara la barrera al desenvolupament de les nostres societats. Així, Kachru (1995: 29) recorda que la tendència de les publicacions científiques anglosaxones a rebutjar qualsevol escrit que no s'adequa a l'estil d'escriptura lineal característic de l'anglès està impeding que isca a la llum molta activitat científica desenvolupada en altres països, fet que paradoxalment pot perjudicar la comunitat científica en conjunt, i també per tant la ciència anglosaxona. En el que pot considerar-se una nova versió cultural del principal argument a favor de la biodiversitat, Leki recorda que “the dominant culture must permit the survival of such diversity to stay alive itself” (1997: 243); i, més concretament, respecte dels efectes negatius en l'àmbit del coneixement humà Kachru (1995: 29) opina:

Any view of rhetoric that shuts out a majority of people from contributing to the world's knowledge base, and legitimizes such exclusion on the basis of writing conventions, hurts not only those who are excluded, but also those who would benefit from such contributions.

Així doncs, no és estrany, en aquest sentit, que una autoritat en el camp com Swales (1990: 106-107) recomane una actitud més oberta i comprensiva amb les diferències i en particular ens convida “to consider whether there is anything we can do to modify, where necessary, the attitudes of NS scholars, researchers and students so that they are more tolerant of non-native speakers, more willing to accept them into their discourse communities”.

L'aspecte de la RC que probablement més crítiques ha suscitat entre els especialistes és l'excessiva tendència a la generalització observada en els treballs, la tendència a presentar com a categòriques tant les peculiaritats de l'escriptura en una determinada llengua com les mateixes diferències entre les llengües. Kaplan (1988) explica aquest fenomen com una conseqüència lògica de la finalitat aplicada dels estudis: la identificació de diferències nítides entre les llengües que poden utilitzar-se de forma immediata i pràctica en l'ensenyament de les llengües estrangeres.⁷ El mateix Kaplan va reaccionar anys més tard a les crítiques de què va ser objecte el seu primer treball (1966) i va reconèixer que “all of the various rhetorical modes (...) are possible in any language (...) The issue is that each language has certain preferences”.

(7) “What was being sought (...) was some clear-cut unambiguous difference between English and any other given language, the notion being that such a clear-cut difference might provide the basis for pedagogical approaches that would solve - within the normative academic space of one or two semesters - the writing problems of speakers of other languages trying to learn to function in written English in the peculiar constraints of tertiary-level education in the United States” (1988: 278).

Els crítics argumenten, concretament, que no és lícit elevar els resultats de l'anàlisi d'un nombre reduït de textos d'un tipus concret al rang de característiques generals de l'escriptura en una llengua o cultura. En aquest sentit, són significatius els demolidors comentaris de Kubota al voltant de la famosa descripció que fa Hinds (1987) de l'escriptura en japonès: "it can be said that sample essays provided in Hind's (...) studies are simply the ones that illustrate his point. They do not, however, represent Japanese expository prose as a whole" (1997: 467). Ni tan sols els estudis sobre l'anglès, que han rebut més atenció i dedicació per part dels analistes, escapen a aquest excés de generalització. Així, Leki (1991, 1997) afirma de manera sorprenent que no tots els parlants nadius d'anglès organitzen els seus escrits d'acord amb l'esquema li-neal deductiu recomanat en els llibres de text.⁸ En efecte, passa, com afirmen Scollon & Scollon, que el nostre comportament, inclòs el lingüístic, no està solament condicionat per la pertinença a un grup cultural sinó que som simultàniament membres de grups diversos –ètnics, generacionals o professionals, entre d'altres– i, per tant, de "sistemes discursius" diferents: "None of us is fully defined by our membership in any single group" (1995: 157). Per això, al si d'una cultura, conviuen pràctiques discursives molt diferents i la imatge homogènia d'aquesta cultura, que tendeix a transmetre la RC, és, efectivament, ideal i distorsionada.

Tampoc no es correspon amb la realitat la imatge que habitualment transmeten els estudis de RC de les diverses cultures i els hàbits d'escriptura com a compartiments estancs. La pertinença a un determinat sistema discursiu, per exemple la comunitat científica, pot fer que hi haja semblances importants entre les pràctiques discursives, incloent-hi les normes d'escriptura, de parlants nadius de diferents llengües i pertanyents a diverses cultures, com de fet han constatat Taylor & Tingguang (1991).

Hi ha un segon sentit en el qual les cultures, i consegüentment també la praxi comunicativa, no es poden veure com a estancs: el fet que interactuen entre si, s'influeixen mútuament i, doncs, evolucionen, de manera que les normes d'escriptura d'un determinat grup cultural tendeixen a modificar-se a través del temps (Kubota 1997).⁹ Els especialistes en RC, interessats a destacar la diferència, molt sovint han ignorat o simplement no s'han interessat per investigar aquest tipus d'interaccions i les situacions conflictives a què donen lloc (Eggington 1987). I, tanmateix, l'estudi d'aquestes reaccions i l'eventual repercussió en l'evolució de les pautes d'escriptura en les diverses llengües constitueix un important camp d'estudi en gran part encara per explorar.

Homogeneïtzar la situació interna d'una cultura i presentar les diferències entre aquestes com a absolutes constitueix, com afirmen Scollon & Scollon (1995: 154ss), un excés de generalització i, al capdavant, la creació d'estereotips. Aquesta creació no només implica seleccionar una determinada característica d'una secció petita del grup i presentar-la com a definitiva del conjunt i diferenciadora dels altres grups, sinó que freqüentment va acompanyat d'algun tipus de valor sobre el caràcter positiu o negatiu

(8) Per començar, alguns autors posen en dubte el suposat caràcter "monolític" de les normes d'escriptura de les varietats nadiues de l'anglès (Kachru 1995) i, de fet, s'han detectat diferències entre els textos escrits per parlants nadius d'anglès d'EUA, Gran Bretanya o Nova Zelanda, les tres varietats que juntament amb l'anglès australià formen el que Kachru anomena l'*Inner Circle* (Connor & Lauer 1988).

(9) Pel que fa a això, Scollon & Scollon recorden que el discurs utilitarista que se sol associar amb la comunicació escrita en anglès no ha caracteritzat sempre aquesta llengua: "Western writers did not always prefer clarity, brevity, and sincerity (...) in their writing and speaking. In the Middle Ages, for example, the preferred mode of presenting one's ideas was very inductive." (1995: 99)

del tret. Això explica, per exemple, la tendència de molts occidentals a percebre en l'estil comunicatiu "indirecte" de molts asiàtics un intent d'obstruir la comunicació (Scollon & Scollon 1995). Un pas més enllà és el que consisteix a assumir que aquestes actituds (positives o negatives) obeeixen a raons de tipus genètic o racial. Aquesta classe de clixés negatius han estat freqüents en els treballs de RC i la raó última de l'etnocentrisme, tan criticat, que presenta la disciplina. La solució al problema que proposen Scollon & Scollon passa per evitar extrapolar les característiques d'un individu al grup i prestar atenció no solament al que separa sinó també al que presenten en comú els membres de les diferents cultures o, com assenyalen Taylor & Tingguang:

It is in the study of these interactions [between regional and disciplinary cultures] rather than in broad generalizations about national rhetorical styles or about universals, that we can best approach how to help students of English as a second or foreign language to deal with the requirements of writing for 'academic purposes'. (1991: 332-3)

FRANCISCO JAVIER FERNÁNDEZ POLO
Universidade de Santiago de Compostela

REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

- AZNAR MAS, L. *et alii* (1989) «Algunos problemas en la traducción al inglés del lenguaje científico» dins Santoyo J. C. ed., *Actas XI Congreso de AEDEAN.: Transla-tion across Cultures. La traducción entre el mundo hispánico y anglosajón: relaciones lingüísticas culturales y literarias*, León: Universidad de León, pp. 25-31.
- BAR-LEV, Z. (1986) «Discourse theory and Contrastive Rhetoric», *Discourse Processes* 9, pp. 235-246.
- BHATIA, V. K. (1993) *Analysing Genre: Language in Professional Settings*, New York, Longman.
- CANAGARAJAH, A. S. (1996), «‘Nondiscursive’ requirements in academic publishing, material resources of periphery scholars, and the politics of knowledge production», *Written Communication* 13, 4, pp. 435-472.
- CLYNE, M. (1981) «Culture and discourse structure», *Journal of Pragmatics* 5, pp. 61-66.
- (1987) «Cultural differences in the organization of academic texts», *Journal of Pragmatics* 11, pp. 211-247.
- (1994) *Inter-Cultural Communication at Work. Cultural Values in Discourse*, Cambridge, Cambridge University Press.
- CONNOR, U. (1988) «A contrastive study of persuasive business correspondence: American and Japanese» dins Bruno, S. ed., *Global Implications for Business Communications: Theory, Technology and Practice*, Houston, University of Houston, pp. 57-72.
- (1996a) *Contrastive Rhetoric*, New York, Cambridge University Press.
- (1996b) (ed.) *Multilingua* 15, 3 (número especial: *Contrastive Rhetoric: writing in Professional Settings*).
- (1997) «Contrastive Rhetoric: implications for teachers of writing in multicultural classrooms» dins Severino, C., J. Guerra, J. Butler eds., *Writing in Multicultural Settings*, New York, MLA, pp. 198-208.
- CONNOR, U. i R. KAPLAN eds. (1987) *Writing across Languages: Analyses of L2 Text*, Reading (Mass.), Addison-Wesley.
- CONNOR, U. i J. LAUER (1988) «Cross-cultural variation in persuasive student writing» dins Purves, A. ed., *Writing across Languages and Cultures: Issues in Contrastive Rhetoric*, Newbury Park, Sage Publications, pp. 138-159.
- CRISMORE, A., R. MARKKANEN, M. S. STEFFENSEN (1993) «Metadiscourse in persuasive writing. A study of texts written by American and Finnish university students», *Written Communication* 10, 1, pp. 39-71.
- EGGINGTON, W. G. (1987) «Written academic discourse in Korean: Implications for effective communication» dins Connor, U. y R. Kaplan eds., *Writing across Languages: Analyses of L2 Text*, Reading (MA), Addison-Wesley, pp. 153-168.

- ENKVIST, N. E. (1995) «Discourse organization, cross-cultural rhetoric and translation» dins Warvik, B., S. Tanskanen, R. Hiltunen eds., *Organization in Discourse. Proceedings from the Turku Conference*, Turku (Finland), University of Turku, pp. 41-58.
- FERNÁNDEZ POLO, F. J. (1999) *Traducción y Retórica contrastiva. A propósito de la traducción de textos de divulgación científica del inglés al español*, Santiago de Compostela, Servicio de Publicaciones e Intercambio Científico. Universidad de Santiago de Compostela.
- GALTUNG, J. (1985) «Struktur, Kultur und intellektueller Stil» dins Wierlacher A. ed., *Das Fremde und das Eigene*, München, Iudicium Verlag, pp. 151-193.
- HALLIDAY, M.A.K. & R. Hasan (1976) *Cohesion in English*, London, Longman.
- HATIM, B. (1989) «Argumentative style across cultures: linguistic form as the realization of rhetorical function» dins Kolmel, R. i J. Payne eds., *Babel: The cultural and Linguistic Barriers between Nations*, Aberdeen, Aberdeen University Press, pp. 25-32.
- (1991) «The pragmatics of argumentation in Arabic», *Text* 11, 2, pp. 189-199.
- HERNÁNDEZ SACRISTÁN, C. (1999) *Culturas y acción comunicativa. Introducción a la pragmática intercultural*, Barcelona, Octaedro.
- HERRLITZ, W. (1992) «Text processing in intercultural business communication» dins Pander Maat, H. y M. Steehouder eds., *Studies of Functional Text Quality*, Amsterdam/Atlanta, Rodopi, pp. 45-56.
- HINDS, J. (1987) «Reader versus Writer responsibility: A new typology» dins Connor, U. y R. Kaplan eds., *Writing across Languages: Analyses of L2 Text*, Reading (MA), Addison-Wesley, pp. 141-152.
- JERNUDD, B.H. & R. B. BALDAUF (1987) «Planning science communication for human resource development» dins Das, B. ed., *Language Education in Human Resource Development*, Singapore, Singapore University Press.
- KACHRU, J. (1995) «Contrastive Rhetoric in world englishes», *English Today* 11, 1, pp. 21-31.
- KAPLAN, R. (1966) «Cultural thought patterns in intercultural education», *Language Learning* 16, pp. 1-20.
- KAPLAN, R. ed. (1984) *Annual Review of Applied Linguistics*, 3.
- (1987) «Cultural thought patterns revisited» dins Connor, U. i R. Kaplan eds., *Writing across Languages: Analyses of L2 Text*, Reading (Mass.), Addison-Wesley, pp. 9-22.
- (1988) «Contrastive Rhetoric and second language learning: Notes toward a theory of contrastive rhetoric» dins Purves, A. ed., *Writing across Languages and Cultures. Issues in Contrastive Rhetoric*, Newbury Park (CA), Sage, pp. 275-304.
- KUBOTA, R. (1994) «A reevaluation of the uniqueness of Japanese written discourse», *Written Communication* 14, 4, pp. 460-480.

- LEKI, I. (1991) «Twenty-five years of contrastive rhetoric: Text analysis and writing pedagogies», *Esol Quarterly* 25, 1, pp. 123-142.
- (1992) *Understanding ESL Writers. A Guide for Teachers*, Portsmouth (NH), Boynton/Cook Publishers.
- (1997) «Cross-talk: ESL Issues and Contrastive Rhetoric» dins Severino, C., J. Guerra, J. Butler eds., *Writing in Multicultural Settings*, New York, MLA, pp. 234-244.
- LUX, P. & W. GRABE (1991) «Multivariate approaches to Contrastive Rhetoric», *Lenguas Modernas* 18, pp. 133-160.
- MARKKANEN, R., M. STEFFENSEN y A. CRISMORE (1993) «Quantitative contrastive studies of metadiscourse: problems in design and analysis of data», *Papers and Studies in Contrastive Linguistics* 23, pp. 137-151.
- MAURANEN, A. (1993a), *Cultural Differences in Academic Rhetoric*, Frankfurt am Main, Peter Lang.
- (1993b) «Contrastive ESP Rhetoric: Metatext in Finnish-English economics texts», *English for Specific Purposes* 12, pp. 3-22.
- MOHAN, B. & W. LO (1985) «Academic writing and Chinese students: transfer and developmental factors», *TESOL Quarterly* 19, pp. 515-534.
- MONTAÑO-HARMON, M. (1991) «Discourse features of written Mexican Spanish: current research in contrastive rhetoric and its implications», *Hispania* 74, pp. 417-425.
- OSTLER, J. (1987) «English in parallels: a comparison of English and Arabic prose» dins Connor, U. & R. Kaplan eds., *Writing across Languages: Analyses of L2 Text*, Reading (Mass.), Addison Wesley, pp. 169-185.
- PHILLIPSON, R. (1992) *Linguistic Imperialism*, Oxford, Oxford University Press.
- PURVES, A. ed. (1988) *Writing across Languages and Cultures. Issues in Contrastive Rhetoric*, Newbury Park, CA, Sage.
- REPPEN, R. & W. GRABE (1993) «Spanish transfer effects in the English writing of elementary school students», *Lenguas Modernas* 20, pp. 113-128.
- SCOLLON, R. i S. W. Scollon (1995) *Intercultural Communication. A Discourse Approach*, Oxford, Blackwell.
- SILVA, T. (1997) «Differences in ESL and native-English-speaker writing: the research and its implications» dins Severino, C., J. Guerra, J. Butler eds., *Writing in Multicultural Settings*, New York, MLA, pp. 209-219.
- ST. JOHN, M. J. (1987) «Writing processes of Spanish scientists publishing in English», *English for Specific Purposes* 6, 2, pp. 113-120.
- SWALES, J. M. (1984) «Aspects of article introductions» dins Williams, R. & J. Swales eds., *Common Ground: Shared Interests in ESP and Communication Studies*, Oxford, Pergamon Press.
- (1990) *Genre Analysis. English in Academic and Research Settings*, Cambridge, Cambridge University Press.

- TAYLOR, G. i C. TINGGUANG (1991) «Linguistic, cultural, and subcultural issues in contrastive discourse analysis: Anglo-American and Chinese scientific texts», *Applied Linguistics* 12, 3, pp. 319-336.
- VÁZQUEZ AYORA, G. (1977) *Introducción a la traductología*, Washington D.C., Georgetown University Press.
- WARREN, T. L. (1994) «Issues in internationalisation of documentation: quality control» dins Steedhouder, M. *et alii* eds., *Quality of Technical Documentation*, Amsterdam, Rodopi, pp. 171-184.
- WIERZBICKA, A. (1991) *Cross-Cultural Pragmatics. The Semantics of Human Interaction*, Berlin/New York, Mouton de Gruyter.
- YLI-JOKIPII, H. (1994) *Requests in Professional Discourse: a Cross-Cultural Study of British, American and Finnish Business Writing*, Helsinki, Suomalainen Tiedekatemia.